

Received / Geliş
08.10.2017

Article History
Accepted / Kabul
20.11.2017

Available Online / Yayınlanma
15.12.2017

ABOUT THE VOCABULARY OF CUTTING TOOLS IN DIVANU LUGATI'T-TURK

DİVANÜ LÛGATİ'T-TÛRK'TE KESİCİ ARAÇLARLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

Adem AYDEMİR¹

Abstract

Divanü Lûgati't-Türk is one of the most significant works of Turkish language. In addition to it is a rich source points of historical progress and vocabulary of Turkish language. The basic words in the vocabulary of languages occupy an essential place. These words, due to the characteristics they have are firstly to be categorical when studying the language interrelations, language differences, language teaching, language history and grammar. The numeral names, animal names, names of body organs, tools names in some other words, data coming from the science of lexicology are accepted as basic names in the vocabulary of languages by linguists. Onomastic is a discipline that studies on the names of living and lifeless entities or abstract concepts. The most important thing separating objects is their names. Name is the meaning of word to help telling, defining and reporting anyone or anything. Tool names are the basic elements of languages. However, it is well known that there are few studies on onomastic in Turkish. Vocabulary of Divanü Lûgati't-Türk, as every subject, consists of valuable information on tool names. In this article, names belonging to the cutting tools in vocabulary of Divanü Lûgati't-Türk will be determined and examined. It is known that in the modern Turkish language, some words show parallelism with Middle or Old Turkish. Therefore, the historical and contemporary Turkish dialects can be applied to explain words belonging to cutting tools in vocabulary of Divanü Lûgati't-Türk. In the evaluation and conclusion section; the determinations revealed through the study have been presented as articulated.

Keywords: Divanü Lûgati't-Türk, vocabulary, onomastic, cutting tools names.

Özet

Divanü Lûgati't-Türk, Türk dilinin en önemli yadigârlarındandır. Türk dilinin tarihsel gelişimi ve söz varlığı açısından da zengin bir kaynak durumundadır. Dillerin söz varlığında temel kelimeler önemli bir yer tutarlar. Bu sözcükler, gösterdiği nitelikler dolayısıyla dil akrabalıkları, dil ayrışması, dil öğretimi, dil tarihi ve dil bilgisi gibi dil incelemelerinde ilk olarak başvuru kelime kategorisini oluştururlar. Dil bilimciler tarafından dillerin söz varlığında sayı adları, hayvan adları, organ adları, araç adları gibi ad bilimi verileri temel sözcükler olarak kabul edilmektedirler. Ad bilimi, canlıların, cansız varlıkların veya soyut kavramların adıyla ilgilenen bilim dalıdır. Nesnelere birbirinden ayıran en önemli şey, adlarıdır. Ad; bir kişiyi, bir nesneyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim anlamındadır. Araç adları, dillerin temel söz varlıkları içinde değerlendirilen unsurlardır. Bununla beraber, Türkçede ad bilimi çalışmalarının azlığı bilinmektedir. Divanü Lûgati't-Türk'ün söz varlığı, birçok alanda olduğu gibi, araç adları hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Bu makalede Divanü Lûgati't-Türk'ün söz varlığında yer alan kesici araçlara ait adlar tespit edilecek ve incelenecektir. Bilindiği üzere, çağdaş Türk dillerinde bazı sözcükler Eski veya Orta Türkçe ile koşutluk gösterir. Bu nedenle, Divanü Lûgati't-Türk'ün söz varlığında kesici araçlara ait sözcüklerin çözümlenmesi için tarihi ve çağdaş Türk lehçelerine de başvurulmuştur. Çalışmayla elde edilen tespitler, değerlendirme ve sonuç bölümünde maddeler hâlinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divanü Lûgati't-Türk, söz varlığı, ad bilimi, kesici araç adları.

¹ Emekli tarih öğretmeni, adem.aydemir@hotmail.com.

Giriş

Türkolojinin temel kaynaklarından olan Divanü Lûgati't-Türk (DLT) ile ilgili olarak bu zamana kadar gerek ülkemizde ve gerekse dünyada çeşitli alanlarda çok sayıda araştırma yapılmıştır. Eserin muhteiyatında araç adlarına dair çok sayıda veri bulunmaktadır.

Çalışma konumuzla ilgili olarak, M. Selda Karaşlar, “*Divānu Luġātī't-Türk'teki Oġuzca Eşya Adlarına Bir Bakış*” (Karaşlar, 2010: 509-524), Talip Yıldırım ve Musa Çifci, “*Divānu Luġātī't-Türk'te Yer Alan Alet-Eşya Adları*” (Yıldırım - Çifci, 2012:1229-1249), Cihan Çakmak ise “*Divānu Luġātī't Türk'te Araç Gereçlere Ait Söz Varlığı*” (Çakmak, 2015: 427-460) konularını işlemişlerdir. Biz bu çalışmamızda DLT'nin söz varlığında yer alan kesici araç adlarını inceledik.

Çalışmamızda, öncelikle kesici araç adı yapımında kullanılan on bir adet fiilin köklerini inceledik. Daha sonra eserin muhteiyatında tespit edilen yirmi adet kesici araç adını inceledik. Eserde araç adı yapımında kullanılan ekler hususu münhasıran M. Selda Karaşlar ve Talip Yıldırım - Musa Çifci'nin mezkûr çalışmalarındaki veriler ve gramer kitaplarına havale edilmiştir. Kesici araç adı yapımında kullanılan on bir fiil kökünden DLT'de 'kud- ~ ?kɯ:d- > kuy-, toġra-, üz-, yon- > yont-' fiil köklerinden yapılmış araç adı tespit edilememiştir. Ele aldığımız araç adı olan sözcükler Türk dillerinin güncel temel sözlükleri ve başlıca etimoloji sözlükleriyle tanımlanmış ve bazı yeni öneriler getirilmiştir. Yabancı araştırmacıların işini kolaylaştırmak bakımından, çalışmamızda örnek olarak aldığımız cümlelerin İngilizceleri de verilmiştir.

DLT'de yer alan ve çalışmamızda değerlendirdiğimiz araç adlarına dair sözcüklerden bazıları eserin söz varlığında bir kez kullanılmış olan sözcüklerdendir. DLT'deki bazı kültür sözcüklerinin hangi anlamda ve hangi işlevle kullanıldığını anlamak her zaman kolay olmamaktadır. Kaldı ki edebî metinlerde gerek yapısının, gerekse anlamının çözümü en güç kelime, deyim veya terimler eserde bir kez kullanılmış olup, emsali bulunmayanlardır. Bir edebî metinde yalnızca bir kez kullanılmış olan kelime, terim veya deyimlere dil biliminde *hapax legomenon* (< Yun. hapax 'bir defa' + legein 'söyle-' fiilinin edilgen biçimi) 'tek kullanımlık, numunelik' adı verilmektedir. DLT'de, 'bıçış-, bıçeklen-, bügde:le-, kertiş-, kud- ~ ?kɯ:d- > kuy-, kılıçlan-, kırkış-, otrul-, otruş-, otur-, sı:tur-, törpi-, törpil-, törpiş-, yanul-, yonun-, yünil-' şeklindeki fiil kökleri ile 'baştar, çefşeng, sa:lçı: bıçe:k, saplık ve yonundı' adlar 'hapax legomenon' durumdadır.

Biz bu çalışmamızda 'hapax legomenon' ve 'okunuşu şüpheli' kaydı konusunda Sir Gerard Clauson'un VIII.-XIII. asırlar arasındaki döneme ait tarihî Türkçe metinlerin söz varlığını kapsayan *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* (EDPT) adlı etimolojik sözlüğünü esas aldık. Clauson, EDPT'nin Önsöz'ünde belirli bir sayı vermemekle beraber XIII. asır öncesine ait sözcüklerin şaşılacak kadar büyük bir bölümünün *hapax legomenon* olduğunu belirtmektedir (EDPT: VII). Çift sütun hâlinde 989 sayfa ve 9500 kadar madde başı sözcükten oluşan EDPT'de *hapax legomenon* olarak verilen sözcük sayısı tespitimize göre 2225 adet olup toplam söz varlığının yaklaşık %25'ine isabet etmektedir.

Türkçede Kesici Araç Adı Yapımında Kullanılan Başlıca Fiil Köklerinin DLT'deki Görünümü

I- Bıç-: “Kesmek, doğramak” (DLT II: 4). *Bıç-/ bıç-:* “To cut”; one of several words with this meaning > üz-, kes-, etc., with restricted meanings like 'to cut out (a garment) in some modern language” (EDPT: 292). *Bıç-:* “Bıçmek, kesmek” ~ *bıç-:* “bıçmek, kesmek” (KTS: 29). *Bıç-:* “Bıçmak, bıçmek” (KBS-I: 138).

Er et bıçdı: “Adam et kesti. Başkası da böyledir/ The man cut the meat etc” (DLT II: 4; EDPT: 293). *Ol mening birle yıgaç bıçışdı:* “O, benimle ağaç bıçme işinde yarıştı” (DLT

II: 92). *Ol meniñ birle: yığa:ç bıçışdı*: “He competed with me in cutting wood etc” *bıçış-hapax* bir veridir (EDPT: 296). *Yığaç bıçası nenğ*: “Ağaç biçecek aygıt” (DLT II: 70). *Yığaç bıçıldı*: “Ağaç biçildi” (DLT II: 122). *Yığa:ç bıçıldı*: “The wood (etc) was cut” (EDPT: 296). *Er özüñge et bıçındı*: “Adam kendisi için et doğradı” (DLT II: 141). *Er özüñge et bıçındı*: “The man pretended to cut meat for himself, also used for doing it by oneself” (EDPT: 296). *Er yığaç bıçturdı*: “Adam ağaç biçti” (DLT II: 171). *Er yığa:ç bıçturdı*: “The man ordered that the wood should be cut so that it was cut” (EDPT: 293).

Günümüz Türkiye Türkçesinde ‘kesilmiş, parçalanmış, kısımlara ayrılmış’ anlamında kullandığımız ‘buçuk’ sözü de bu ‘bıç-’ fiilinden yapılmış bir sözdür. *Buçuk ~ bıçuk*: “Kesik, parçalanmış her şeyin yarısı, *buçuk*. *Bıçuk yarmak*: Paranın yarısı” (DLT I: 377). *Buçuk ~ bıçuk*: “*Bıç-*: Properly ‘cut’ but usually ‘half’ cf. *yarım*. *Bıçuk yarma:k*: Half a dirhem” (EDPT: 294). *PTürk*. *buç-uk half: Karakh. *bıçuq* (MK, IM); Tur. *buçuk*; MTürk. *buçuq* (EDAL: 1107). ‘*Buçuk*’ sözünün Türkçe ‘*bıç-/ biçmek*’ kökünden yapılmış bir türev olduğu açıktır (TDES-I: 62; KBS-I: 175).

II- Kert-: “Kertmek. *Ol yığaç kertti*: O, ağaç kertti. Başkası da böyledir” (DLT III: 427). *Kert-*: “To gash, cut a notch. *Ol yığa:ç kertti*: He notched the piece of wood” (EDPT: 738). *Kert-*: “Bir şeyin kenarından kertik açmak” (KBS-I: 499).

Yığaç kertildi: “Ağaç kertildi” (DLT II: 236). *Yığa:ç kertildi*: “The piece of wood etc” (EDPT: 740). *Ol manğa yığaç kertışdi*: “O, bana ağaç kertmekte yardım etti. Başkası ve yarış da böyledir” (DLT II: 222). *Ol manğa yığa:ç kertışdi*: “He helped met o notch the piece of wood (etc), also used for competing” *kertış-* hapax bir veridir (EDPT: 740).

III- Kes-: “Kesmek” (DLT II: 11). *Kes-*: “To cut, cut off and the like” (EDPT: 748). Kesilmiş olan parça nesneye ‘*keseğ*’ denir, ‘*kesdi*’ sözünden alınmıştır” “Oğuzlar, ağaç biçecek nesneye ‘*yığaç bıçası nenğ*’ ve odun kesecek baltaya ‘*otunğ kesesi baldu*’ derler/ An axe for cutting firewood” (DLT I: 14; EDPT: 333).

Ol yığaç kesdi: “O, ağaç kesti/ He cut the piece of wood” (DLT II: 11; EDPT: 748). *Ol anğar yığaç kestürdi*: “O, ona ağaç kestirdi” (DLT II: 195). *Ol anğar yığa:ç kestürdi*: “He gave him the task of cutting the piece of wood” (EDPT: 749). *Ol öziñge et kesindi*: “O, kendisi için et kesindi” (DLT II: 157). *Ol öziñge: et kesindi*: “He cut off a piece of meat etc” (EDPT: 751).

IV- Kırk- ~ kırp-: “Kırmak. *Ol koyun kırkdi*: O, koyunun yününü kırktı” (DLT III: 422). *Kırk- ~ kırp-*: “Sheared, shorten. *Ol ko:yun kırkdi*: He sheared his sheep etc” (EDPT: 651). *Yünğ kırkıldı*: “Yün kırıldı. Koyunun yünü kırıldı. Başka bir hayvan kırılırsa yine böyle denir” (DLT II: 236). *Kırk-*: “To be sheared. *Yu:ñ kırıldı*: “Translated the sheep or some other animal was sheared” (EDPT: 655). *Ol manğa yünğ kırkışdı*: “O, bana yün kırmakta yardım etti” (DLT II: 221). *Ol manğa yu:ñ kırkışdı*: “He helped met o shear the wool and hair” *kırkış-* hapax bir veridir (EDPT: 656). *PTürk*. “**Kırk-* to shear, scrape: OTürk. *qırq-* (OUygh.); Karakh. *qırq-* (MK); Tur. *kırk-*; Gag. *qırq-*; Az. *gırx-*; Turkm. *gırq-*; Khal. *qırq-*; MTürk. *qırq-* (AH, Pav. C.); Uzb. *qırq-*; Uygh. *qı(ñ)q-*; Krm. *qırq-*; Tat. *qırq-*; Bashk. *qırq-*; Kirgh. *qırq-*; Kaz. *qırq-*; KKalp. *qırq-*; Kum. *qırq-*; Nogh. *qırq-*; SUygh. *qırq-*; Khak. *xırıx-*; Oyr. *qırq-*, *qırqı-*; Tv. *qırıy-*; Yak. *kirt-*” (EDAL: 792).

V- Kıy-: “Sözden dönmek; kıymak, eğrilemesine doğramak. *Er sözün kıydı*: ‘Adam sözünden döndü.’ *Ol yığaç kıydı*: ‘adam ağaç kıydı, ağacı eğrilemesine doğradı” (DLT III: 246). *Kıd- ~ ?kı:d-*: “As such. *Er sö:zin kıydı*: ‘The man went back on his word and promise and one says *ol yığa:ç kıydı*: ‘He cut the piece of wood on the slant” *Kıd- ~ ?kı:d-* hapax bir veridir (EDPT: 595). *Kıy-*: “Çok ince ve küçük parçalar durumunda doğramak” (KBS-I: 521).

VI- Or ~ *ur-*: “Kesmek, biçmek. *Ordu*: *Ol ot ordu*: O, ot kesti, biçti. Biçilen ekin ve diğer şeyler için de böyle denir” (DLT I: 172). *O:r-*: “To mow (grass etc) to reap (crops) and the like. *Ol o:t o:rdü*: He cut the grass, also used when one reaps a cereal crop etc” (EDPT: 194).

Tarığ otuldu: “Otlar kesildi, başı vuruldu” (DLT I: 193). *Tarığ otuldu*: “The weeds, that is any plant which they destroy and get rid of in the standing corn, were cut” (EDPT: 57). *Tarığ orıldı*: “Ekin biçildi” (DLT I: 194). *Tarığ oruldu*: “The crop was reaped” (EDPT: 229). *Ol saç uturdu*: “O, saç kesti. Urba ve urbaya benzer şeyleri kesmek de böyledir” (DLT I: 176). *Ol saç oturdu*: “He cut hair, (cut out) clothes and the like” *otur-* hapax bir veridir (EDPT: 67). *Saç utruldu*: “Saç kesildi. Başkası da böyledir” (DLT I: 246). *Saç otruldu*: “The hair (etc) was cut” *otru-* hapax bir veridir (EDPT: 69). *Ol manğa kesme utruşdu*: “O, bana zülûf kesmekte yardım etti. Artığı makasla kesilen her şey için de böyle denir” (DLT I: 233). *Ol manğa kesme utruşdu*: “He help me to cut the forelock, also used of anything of which the excess quantity is cut off with scissors” *otruş-* hapax bir veridir (EDPT: 69).

VII- St-: “Kırmak, bozmak, yenmek, galebe etmek. *Ol otunğ sıdı*: O, odun kırdı. Başkası da böyledir” (DLT III: 249). *Sıdı nenğ*: “Nesneyi kırdı” (DLT I: 282). *St-*: “To break. *Ol otunğ sı:dı*: He broken up the fire-wood etc” (EDPT: 782). *Sın-*: “Kırılmak, bozulmak, incimek. *Yığaç sındı*: Ağaç kırıldı. Başkası da böyledir” (DLT II: 29). *Sın-*: “*St-*: To break, to be broken > *sın-*: To be broken. *Yığa:ç sındı*: The piece of wood (etc) broke” (EDPT: 833). *Sınğuk nenğ*: “Sınık şey, kırılmış nesne. Oğuzlar buna ‘*sınuk*’ derler. Kural Oğuzların söyleyişindedir; çünkü kelimenin asılı ‘*sındı*’dır, ‘*kırıldı*’ anlamındadır” (DLT III: 365). *Sınuk* ~ *sı:nuk*: “*Sın-*: Broken, originally in a physical sense, later also metaph ‘defeated broken (in spirit)’ and the like. *Sınğuk ne:ñ*: Something broken the Oğuz call it *sınuk* without the *ñ* and their form is regular, because it is derived fr. *sındı*” (EDPT: 837). *Ol otunğ sıturdu*: “O, odun kestirdi, kıydırdı, kırdırdı” (DLT III: 365). *Ol otunğ sı:turdu*: “He had the firewood (etc) broken up” *sı:tur-* hapax bir veridir (EDPT: 802).

VIII- Toğra-: “Doğramak” (DLT III: 277, 311). (*Ol et toğradı*: “O, et doğradı” DLT III: 277). *Toğra-* (d-): “To cut or split into slices or small pieces. *Ol et toğra:dı*: He sliced the meat for or something else” (EDPT: 472). *PTürk*. “dogra- to cut into slices, small pieces: Karakh. *toğra-* (MK); Tur. *dōra-*; Gag. *dora-*; Az. *dogra-*; Turkm. *dogra-*; Khal. *toğra-*; MTürk. *toğra-* (Sangl.); Uzb. *toğra-*; Uygh. *toğra-*; Krm. *dogra-*, *tuwra-*; Tat. *tura-*; Bashk. *tura-*; Kirgh. *tūra-*; Kaz. *tura-*; KBalk. *tuwra-*; KKalp. *tuwra-*; Kum. *tuwra-*; Nogh. *tuwra-*; SUygh. *toğra-*; Khak. *toğra-*; Shr. *toğra-*; Oyr. *tuğra-*; Tv. *dōra-*; Tof. *dōra-*; Chuv. *tura-*; Yak. *tōrot-*” (EDAL: 1348).

IX- Üz-: “Kesmek. *Ol yıp üzdi*: O, ipi kesti. İplik ve buna benzer şeyler için de böyle denir” (DLT I: 165). *Üzüklük*: “Kesilme” (DLT I: 152). *Üzüldi nenğ*: “Nesne üzüldü, kesildi, koptu, kırıldı” (DLT I: 196). *Üz-*: “Broken. *Ol yıp üzdi*: He broke the cord etc” (EDPT: 279). *Üzük-*: “Üz-: Broken, torn off and the like” (EDPT: 285). *Üzül-*: “To be torn or pulled to pieces and the like. *Üzüldi nenğ*: The thing was broken” (EDPT: 287).

X- Yon-: “Kesmek, yontmak” (DLT I: 384). *Yon-* ~ *yo:n*: “To cut, to carve” (EDPT: 942). *PTürk*. “*jōn- to adze, plane: OTürk. *jon-* (OUygh.); Karakh. *jon-* (MK); Tur. *jon-*; Gag. *jon-*; Az. *jon-*; Turkm. *jōn-*; MTürk. *jon-* (AH, Ettuhf., Бop. Бадр.), *jōn-* (Pav. C.); Uzb. *jōn-*; Uygh. *jonu-*; Krm. *jon-*; Tat. *jun-*; Bashk. *jun-*; Kirgh. *jon-*; Kaz. *žon-*; KBalk. *jon-*; KKalp. *žon-*; Kum. *jon-*; Nogh. *jon-*; Shr. *non-*; Oyr. *jon-*, *d'on-*; Tv. *čon-*; Chuv. *son-*; Yak. *suor-*; Dolg. *huor-*” (EDAL: 1017). *Yonındı*: “Yoluntu, talaş” (DLT III: 38). *Yonındı*, hapax bir veridir. “Chips, shavings, splinters” (EDPT: 952).

Ol yığaç yonındı: “O, kendini ağaç yonar gösterdi. Başkası da böyledir” (DLT III: 86). *Ol yığa:ç yonındı*: “The pretended to hew (or carve) the wood” *yonın-* hapax bir veridir

(EDPT: 952). *Yığaç yonuldu*: “Ağaç yonuldu. Başkası da böyledir” (DLT III: 82). *Yığaç yonuldu*: “The wood etc was hewn or carved” (EDPT: 951). *Olar birbirge ok yonuşdı*: “Onlar birbirlerine ok yontmakta yardım ettiler. Yarışmak ve başkası için de böyle denir” (DLT III: 75). *Ola:r bi:r bi:rke: ok yonuşdı*: “They helped one another to fashion arrows etc, also used of competing” (EDPT: 953).

XI- Yüli-: “Yülümek, tıraş etmek. *Er saç yülildi*: “Adam saç yülüdü, tıraş etti” (DLT III: 90). *Yüli-*:To shave. *Er saç yülü:di*: “The man shaved the hair” (EDPT: 919). *Yüli-*: “Saç yülildi: Saç yolundu” (DLT III: 82). *Saç yülildi*: “The hair was shaved” *yüli-* hapax bir veridir (EDPT: 928). *Yülüt-*: “Yülütme, tıraş ettirmek. *Er saçın yülütti*: Adam saçını yülüttü, tıraş ettirdi” (DLT II: 316). *Yüli-*: “*Er saçın yülütti*: The man had his head shaved” (EDPT: 923).

Divanü Lûgati't-Türk'te kesici veya yontucu araç adları şunlardır:

1- Baldu: “Balta” (DLT I: 418; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 572). *Baltu* ~ balto: “Axe. in the early period more specifically ‘a battle axe’, later more generally” (EDPT: 333). *Baltu* ~ balto: “Balta” (EUTS: 21). *PTürk*. “*baltu axe: OTürk. *baltu* (OUygh.); Karakh. *baldu* (MK, KB); Tur. *balta*; Az. *balta*; Turkm. *palta*; MTürk. *baltu* (Abush., Sangl.); Uzb. *bolta*; Krm. *balta*; Tat. *balta*; Bashk. *balta*; Kirgh. *balta*; Kaz. *balta*; KBalk. *balta*; KKalp. *balta*; Kum. *balta*; Nogh. *balta*; Khak. *paltı*; *malta* (Sag.); Shr. *malta*; Oyr. *malta*; Tv. *ba'ldı*; Yak. *balta*, *baltısax* ‘arrow with blunt end” (EDAL: 898). *Balta*: “Balta” (TZ: 148). *Balta*: “Balta, nacak” (KTS: 23). *Balta*: “Kesmek, yarmak, yontmak gibi işlerde kullanılan, ağaç saplı demir araç” (KBS-I: 110).

Baltu ~ *balta* kesici araç adı Eski Türkçeden başlayarak kullanılmaktadır. Başlangıçta daha çok ‘*savaş aracı*’ olarak kullanılmıştır. Görüldüğü üzere Orta Türkçede ‘*baldu*’ biçimi geçmektedir. Eski Kıpçakçada ‘*balta*’ olarak kullanılmıştır. Ayrıca kelimenin Sümerce, Toharca, Osetçe, Eski Farsça, Kalmukça gibi dillerden geçtiği hakkında görüşler vardır (TDES-I: 37-38). Doerfer ‘*balta*’ biçiminin Türkçeye Moğolcadan geçtiğini ortaya atmıştır. Ona göre Türkçe ‘*balta*’ biçiminin Moğol çağından başlayarak ortaya çıkması buna en güzel tanıktır. Bu sözcük Türkçeden belli başlı komşu dillere de geçmiştir (KBS-I: 110). Ancak ‘*balta*’ sözcüğünün alıntı bir sözcük değil, öz Türkçe bir sözcük olduğu yönündeki görüşler daha makul görünmektedir. Bu sözcüğe Türkçe bir kök ararken öncelikle ‘*kesme*’ veya ‘*saplama*, *saplanma*’ bildiren bir fiil bulmaya çalışmak doğru olacaktır. Bu durumda, *balta* kelimesinin kökü olabilecek fiil **ba-* veya **bal-* biçiminde olmalıdır (Karadoğan, 2013: 8). Karadoğan’a göre, *balıg* ‘yaralı’, *balık* ‘yaralanmak’ *bat-* ve *ban-* fiilleri karşılaştırılarak ulaşılan **ba-* köküne -*l*- edilgenlik eki getirilerek ‘*batılmak*, *saplanmak*’ anlamlarında **bal-* fiili ortaya çıkmış ve bu fiilden de *balta* kelimesi türetilmiş olmalıdır. Türkçede, bilinen geçmiş zaman ekinden farklı olarak Eski Türkçe döneminden beri fiilden isim yapmakta kullanılan bir -*du* eki vardır. (Karadoğan, 2013: 9). Bu bakımdan *bal-* (< *ba-l*) fiiline gelen -*du*/*-tu* eki bilinen geçmiş zaman eki değil, fiilden isim yapan -*du* ekidir. Sonuçta ‘*balta*’ sözcüğü şu şekilde tahlil edilebilir: ‘*balta* < *ba-l-tu*: fiil kökü - *fiilden fiil yapan ek* - *fiilden isim yapan ek* (Karadoğan, 2013: 10). ‘*Balta*’ sözcüğü için ‘*saplamak*’ anlamında bir ‘*ba-*’ fiil kökü ararken, ‘*balçık*, *batak*, *balta*’ sözleri arasında da fonetik ve semantik açıdan bir ilginin olduğunun göz önüne alınması gerekecektir. Ancak ‘*balta*’ sözcüğü için ‘*saplamak*’ anlamında bir ‘*ba-*’ fiil kökü aramak belki de beyhude olduğu gibi, morfoloji bilimi de bu kadar küçük ebatta bir fiil kökünü bize bahşetmeyecektir. Kökenbilimi ve anlambilimi çalışmalarında birçok sürprizler vardır. Diğer yandan bazı alıntı sözcükler Türkçeye geçerken altüst olmuşlardır. Buna dair birçok örnek bulunmaktadır. *Çetük* < *ketüç* < *ketü* < *kedü* < *kedü*? (DLT I: 388; III: 127; EDPT: 402). *Çekün* ~ *göcen*: “Ada tavşanı yavrusu” (DLT I: 402; EDPT: 415). *Çarun* ~ *çınar*: “Çınar ağacı. Yağma dilince” (DLT I: 414). Bu gelişim herhâlde *çınar* > *çınar* > *çanur* > *çarun* şeklinde olmuştur. Bu kelimelerde altüst olma açıktır. Farsçada ‘*hadenk*’ kayın ağacı anlamında iken

Türkçede bu ağaçtan yapılan bir çeşit okun adı oluşur. Bunun gibi 'kurşun' sözcüğü bir metal adı iken aynı zamanda askerî bir sarf malzemesinin adı olmuştur. Dede Korkut hikâyelerinde 'polat' sözcüğü 'kılıç' anlamındadır. *گولتبولدی* / *gök polad*' (Ergin, 2008: 173) ve çok yerde 'kara pulat' sözleri geçmiştir. Bu bakımdan Orta Türkçede 'baltu ~ balto' şeklinde görülen 'balta' sözcüğünün Farsça 'çelik' anlamında olan 'polat ~ pulat' sözcüğünün altüst olmuş şekli olması kanaatimce ihtimalden uzak değildir.

Talguk: "Baltanın sapını sıkıştırmak için çakılan çivi" (DLT I: 469). *Talgu:k*: "The peg or tang which is inserted in the handle of a spade or axe, so that the (spade or) axe-head can be secured to it" (EDPT: 496). *Talguç*: "Kazık, çivi" (EUTS: 145). *Talguk* haricinde aşağıda 'bıçak' maddesinde geçen 'sap, saplık, yitiğ' gibi araç veya gereç adları 'balta' maddesi için de aynen geçerlidir.

2- Baştar: "Orak. Arguca" (DLT I: 455; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 578). *Baştar*: Okunuşu şüpheli ve hapax bir veridir. "A sickle" (EDPT: 378). *PTürk*. "bahtar sickle: Karakh. *baştar*" (EDAL: 899). Bu sözcüğün 'baş/ baş' sözcüğüne 'tar-/ dağıtmak, yaymak, ayırmak' (DLT III: 180; EDPT: 529) fiilinin getirilmesi ile oluşması çok muhtemeldir.

3- Bıçgu: "Bıçdı' fiilinden alınmıştır. Kendisiyle bir şey biçilen aygıt" (DLT I: 13; EDPT: 294; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 584). *Bıçgu*: "Bıçkı" (EUTS: 27). *Bıçkı ~ bıçku*: "Bıçkı, demir testere" (TZ: 151). *Bıçkı*: "Bıçkı, testere" (KTS: 30). *Bıçkı ~ bıçgu*: "Bıçak, bıçkı" (KBS-I: 139).

4- Bıçguç: "Makas; kendisiyle herhangi bir şey biçilen nesne" (DLT I: 452; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 584). *Bıçgu:ç*: "Scissors, that is anything used to cut things" (EDPT: 294). *bıç-* 'biçmek, kesmek' +-*guç* eki Eski Türkçeden beri var olan fiilden araç veya belirtme sıfatı yapmaya yarayan ektir. Clauson 'testere' manası olduğunu da ifade etmiştir. Ayrıca XI. yüzyıldan itibaren kullanıldığı belirtilmiştir. Bununla beraber DLT' de 'kıftı' ve Türkmencede yer alan 'sındı' kelimeleriyle beraber geçtiğini belirtir (EDPT: 294). *Bıçkuç*: "Makas" (KTS: 30).

5- Bıçek: "Bıçak" (DLT I: 384; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 586). *Bıçek ~ bıçak*: "A knife" (EDPT: 293). *Bı*: "Bıçak, çakı, kesecek alet" > *bıçaç*: "bıçak" > *bı bıçku*: "bıçak" (EUTS: 27). *Bıçaç*: "Bıçak" (TZ: 151). *Bıçaç*: "Bıçak, hançer, kama" (KTS: 29). Burada araç ismi olup, Türkçe *bıç*-(<*bıç*-) kökünden geldiği açıktır. Caferoğlu'na göre Uygurcada 'bı', 'bıçak' kökünden '-çak' ekiyle yapıldığı görüşleri esassızdır. Farsça 'pıçâk' biçimi Türkçeden geçmiştir. Doerfer ve Sevortyan, 'bıç-' kökünden geldiğini ifade etmiştir (TDES-I: 50).

Bıçek yanuldi: "Bıçak bilendi" (DLT III: 82). *Bıçe:k yanuldi*: "The knife has sword etc. Was sharpened by passing it to and fro on the palm of the hand" *yanul-* hapax bir veridir (EDPT: 951). *Er bıçek yanudı*: "Adam bıçak biledi. Kılıç ve kılıca benzer şey bilenirse yine böyle denir" (DLT III: 91). *Er bıçe:k yanudı*: "The man sharpened the knife 'sword and the like' that is when he passed it to and fro on (the palm of) his hand after he had sharpened it" (EDPT: 944). *Er bıçeklendi*: "Adam bıçak sahibi oldu" (DLT II: 265). *Er bıçeklendi*: "The man owned a knife" *bıçeklen-* hapax bir veridir (EDPT: 295). *Ol anı bıçekin sançdı*: "O, ona bıçağını sançtı. Başkası da böyledir" (DLT III: 420). *Ol anı bıçekledi*: "O, onu bıçakladı, bıçakla vurdu" (DLT III: 340). *Ol anı bıçekledi*: "He stabbed him with a knife" (EDPT: 295). *Ol bıçek biledi*: "O, bıçak biledi, bıçağı bileği üzerine sürdü" (DLT III: 270). *Ol bıçek bi:le:di*: "He sharpened and whetted the knife on the whetstone" (EDPT: 332). *Ol bıçek kınladı*: "O, bıçak kını yaptı. Başkası da böyledir" (DLT III: 299). *Ol manğa bıçek yıtıttı*: "O, bana bıçak biletti. (DLT II: 317). *Bıçek tamka sançıldı*: "Bıçak duvara saplandı. Başkası da böyledir" (DLT II: 231). *Bıçe:k ta:mka: sançıldı*: "The knife was thrust into the wall etc" (EDPT: 836). *Anı bıçek bile tildürdi*:

“Onu bıçakla dildirdi” (DLT II: 176). *Anu: biçe:k bil: tildürdi*: “He stabbed him ‘had him stabbed’ with a knife” (EDPT: 494).

Bıçak, hançer ve kılıç için aksam verileri şu şekildedir:

Kın: “Bıçak ve kılıç gibi şeylerin kını ‘*kılıç kını*’ denir” (DLT I: 339; III: 140; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 712). *Kı:n*: “The scabbard of a sword and (sheath) of a knife; one says *kılıç kı:nu*: ‘sword scabbard’ (EDPT: 630). *PTürk*. “*Kın sheath, scabbard: Karakh. *qın* (MK, KB); Tur. *kın*; Gag. *qın*; Az. *gın*; Turkm. *gın*; MTürk. *qın* (Pav. C.); Uzb. *qın*, (Khorazm dial.) *qijn*; Uygh. *qın*; Krm. *qın*; Tat. *qın*; Bashk. *qın*; Kirgh. *qın*; Kaz. *qın*; KBalk. *qın*; KKalp. *qın*; Kum. *qın*; Nogh. *qın*; SUygh. *qın*; Khak. *xın*; Shr. *qın*; Oyr. *qın*; Tv. *xın*; Chuv. *jänə*, dial. *ənə*; Yak. *kın*.” (EDAL: 822). *Qın*: “Kın, kılıf, sadak” (KTS: 144). *Kın*: “Bıçak, kılıç gibi kesici aletlerin kalıbı” (KBS-I: 509). Eski Türkçeden başlayarak kullanıldığını görüyoruz. Orta Türkçede ‘*kın*’ olarak geçer. Eski Kıpçakçada da ‘*kın*’ şeklindedir. Moğolcada kına ‘*quni*’ adı verilir. Bu adın Türkçe ‘*kın*’ biçimiyle birleştirilmesi düşünülemez. Ancak Ramstedt *quni biçiminden yola çıkarak Moğolca ‘*qu*’ün Türkçe ‘*kın*’ ile birleştirileceğini bildirmiştir (TDES-II: 237).

Kol: “Kılıcın veya bıçağın üzerinde bulunan yol biçimindeki oyma. Burası çok kere altınla işlenir, buna ‘*kılıç kol*’ denir” (DLT III: 134). *Ko:l*: “The central ridge of a sword or knife, it is an elongated strip which is often gilded and is called *kılıç ko:l*” (EDPT: 614). *PTürk*. “*Kol 1 arm 2 hand: OTürk. *qol* 1 (OUygh.); Karakh. *qol* 1 (MK, KB); Tur. *kol* 1; Gag. *qol* 1; Az. *gol* 1; Turkm. *gol* 1; Sal. *qol* 1; Khal. *qol* 1; MTürk. *qol* 1, 2 (Abush., Sangl., MA, Бop. Бад.); Uzb. *qul* 1, 2; Uygh. *qol* 1, 2; Krm. *qol* 1, 2; Tat. *qul* 1, 2; Bashk. *qul* 1, 2; Kirgh. *qol* 1, 2; Kaz. *qol* 1; KBalk. *qol* 1, 2; KKalp. *qol* 1, 2; Kum. *qol* 1, 2; Nogh. *qol* 1, 2; SUygh. *qol* 1; Khak. *xol* 1, 2; Shr. *qol* 1, 2; Oyr. *qol* 1, 2; Tv. *xol* 1, 2; Tof. *qol* 1; Chuv. *xol* ‘shoulder’; Yak. *xol* 1; Dolg. *kol* ‘shoulder’” (EDAL: 831).

Sap: “Kılıç veya bıçak sapı” (DLT III: 145; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 803). *Sa:p ~ sap*: “The handle (of a sword, knife etc)” (EDPT: 782). *PTürk*. “*sap handle: Karakh. *sap* (MK); Tur. *sap*; Gag. *sap*; Az. *sap*; Turkm. *sap*; MTürk. *sap* (AH, Pav. C.); Uzb. *sap*; Uygh. *sap*; Krm. *sap*; Tat. *sap*; Bashk. *hap*; Kirgh. *sap*; Kaz. *sap*; KBalk. *sap*; KKalp. *sap*; Kum. *sap*; Nogh. *sap*; SUygh. *sap*; Khak. *sap*; Oyr. *sap*; Tv. *s’p*; Chuv. *s’p*; Yak. *up*; Dolg. *up*” (EDAL: 1233).

Saplık: “Saplık; kılıç bıçak gibi şeylere sap olmaya yarayan nesne” (DLT I: 470). *saplık*: hapax bir veridir. “Anything which serves as the hilt of a knife or sword or the handle of anything” (EDPT: 788).

Tugru: “Kılıç, bıçak, hançer gibi şeylerin saplarının içlerine geçirdikleri ince demir, paravana” (DLT I: 42; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 888). *Toğuru: (d-)*: “The tang that is the tail of a sword, knife or dagger which is stuck into the handle” (EDPT: 473).

Yitiğ: “Bilenmiş, keskin. *Yitiğ bıçek*: Bilenmiş, keskin bıçak. Kılıç ve kılıca benzer keskin olan her şey de böyledir” (DLT III: 18). *Yitiğ*: “*Yiti-*: lit. ‘sharp’ metaph. Alert, quick, clever and the like. *Yitiğ bıçek*: A sharp knife; also used of anything else with a sharp edge, swords etc” (EDPT: 889).

6- Bökde: “Hançer” (DLT I: 418). Türkler hançer için ‘*büğde*’, Oğuzlar ‘*bükte*’ derler (DLT I: 31; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 606). *Büğde*: “Okunuşu şüphelidir. “Dagger. Oğuz XI (the Turks say *büğde*: for ‘dagger’ and the Oğuz *bükte*” (EDPT: 325). *Bögdä*: “Hançer” (EUTS: 33). *PTürk*. “*bügde (~ -ö-) dagger: OTürk. *bü/ ögde* (OUygh.); Karakh. *bü/ ögde*” (EDAL: 1104).

Ol anı bükdeledi: “O, onu hançerledi” (DLT III: 352). *Ol anı: büğde:le:di*: “He stabbed him with a dagger” Okunuşu şüpheli ve hapax bir veridir (EDPT: 326).

7- Çeşşenğ: “Koyun kırkılan makas, kırkı. Çiğilce” (DLT III: 385; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 620). *Çavşa:η*: “The shears with which sheep are sheared” Okunuşu şüpheli ve hapax bir veridir (EDPT: 399). Clauson bu araç adının kökeni hususunda bir görüş beyan etmemekle beraber, bu adın alıntı sözcük olma ihtimali yüksektir. Ancak bu araç kullanılırken çift turnaklı hayvanların kevsenmesine benzer bir şekil aldığı bilinmektedir. *Kevşen-*: “Kevşenmek” (DLT II: 252; EDPT: 692; KBS-I: 367). Bu bakımdan bu araç adını ç- > k- ve -f- > -w-/-v- değişmesi ile ‘kevsen’ sözünden almış olması da muhtemeldir.

8- Ekdü: “Kılıç kını ve kılıç kınına benzer şeyler oymak için kullanılan ucu eğri bıçak” (DLT I: 125). *Egdü*: “A curved knife” (EDPT: 102). *PTürk*. “*eg-dü a curved knife: OTürk. *egdü* (OUygh.); Karakh. *egdü* (MK); Tur. *egdi* (dial.); Turkm. *egdi*; Kirgh. *ijdi*; Chuv. *avdъ*; Yak. *iät*” (EDAL: 1159).

9- Kerki: “Keser, dülger keseri” (DLT I: 430; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 705). *Kerki*: “An adze” (EDPT: 741). *PTürk*. “*kerki 1 adze, mattock 2 razor: Karakh. *kerki* (MK) 1, *kerej* (MK) 2; Tur. *kerki* 1; Az. *kärki*, *kerki* (dial.) 1; Turkm. *kerki* 1; MTürk. *kerki* (IM, AH) 1; Uygh. *kekä*, *kerke* (dial.) 1; Kirgh. *kerki* 1; Oyr. *kerki* 1; Tv. *keržek* ‘adze’; Chuv. *karъ* ‘chisel’ (EDAL: 791). *Kerki*: “Küçük balta, nacak, keser” (KTS: 139). *<*kerk-*>: “Birisine sürtünmek” manası taşır. DLT’de ‘*kerki*’ olarak geçen kelime [<*kerk-ı*>] şeklindedir. Kelime diğer dillere de geçmiştir. Fakat çok fazla bilgi yer almamaktadır (KBS-I: 499). Bu sözcüğün *<*kerk-*>: “birisine sürtünmek” fiilinden ziyade ‘*kert-* to notch’ fiilinden yapılmış ve zamanla ‘-t-’sesinin düşmüş olması çok daha muhtemeldir (TDES-I: 233).

10- Kesgü: “Keski. *Kesgü nenğ*: “Kesecek nesne” (DLT I: 13; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 706). *Keskil ~ keskü*: “Keski” (TZ: 196). ‘*Kesgü*’ sözünün ‘*biçmek*, *doğramak/ to cut*, *cut off*’ anlamındaki *kes-* fiiline fiillerden emir sıygası üzerine gelen ve bu suretle fiili zaman, mekân, araç isimleri yapan -*gü* eki ile (DLT III: 211) oluştuğunda şüphe yoktur. *Keski*: “Keski, bıçkı” (KTS: 140). Clauson ‘*kesgük*’ sözcüğüne hapax kaydı ile ‘a cutting object; as a dog-collar’ anlamları vermiştir (EDPT: 750).

11- Kezlik: “Kadınların üst elbiselerine taktıkları küçük bıçak” (DLT I: 478; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 709). *Kezlik*: “A small knife which a woman has with her fastened to her dress” (EDPT: 760). *Kezlik*: “Okun kirise dayanan yerini oymak için kullanılan bıçak” (KTS: 142). ‘*Kezlik*’ denilen bu bıçağın bir kesici araç olarak mı, yoksa bir süs eşyası olarak mı kullanıldığı ya da her iki amacı karşılayan bir araç mı olduğu hususunda tereddüt vardır.

12- Kıftu: “Makas, kırkı. Çiğilce” (DLT I: 416; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 710). DLT’de, *kıftu*: “makas, kırkı” ve *çeşşenğ ~ çeşşen*: “Koyun kırkılan makas, kırkı” Çiğilce olarak gösterilen araç isimleridir. *Ol kıftuladı bözüğ*: “O, bezi kırktı. O, sındı ile bezi veya başka bir şeyi kırkar, kırparsa yine böyle denir” (DLT III: 352). *Kıftu*: “Scissors” Clauson, ‘*kıftu*’ sözcüğünü aslı tespit edilemeyen yabancı kökenli bir sözcük olduğunu ifade etmiştir. *Kıftu:la-*: “*Ol kıftu:la:dı bözüğ*: “He cut the linen with scissors” (EDPT: 582). *Qıptu*: “Makas” (TZ: 198). Bu araç adının ‘*kırp-* / *kırk-*’ fiilinden yapılmış olup zamanla bozularak tespit edilen şekli almış olabileceğini sanıyorum. Buna göre ilk halinin ‘*kırpı/tu*’ veya ‘*kırkı/tu*’ şeklinde olması mümkündür.

13- Kılıç: “Kılıç” (DLT I: 359; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 711). *Kılıç*: “Sword” (EDPT: 618). *Qılıç*: “Kılıç” (EUTS: 116). *PTürk*. “*Kılıç sword: OTürk. *qılıç* (OUygh.); Karakh. *qılıç* (MK); Tur. *kılıç*, *kılış*; Gag. *qılıç*; Az. *gılış*; Turkm. *gılıç*; Khal. *gılıç*; MTürk. *qılıç* (Pav. C.); Uzb. *qılıç*; Uygh. *qılıç*; Krm. *qılıç*; Tat. *qılıç*; Bashk. *qılış*; Kirgh. *qılıç*; Kaz. *qılış*; KBalk. *qılıç*; KKalp. *qılış*; Kum. *qılıç*; Nogh. *qılış*; SUygh. *qılış*; Khak. *xılış*; Shr. *qılış*; Oyr. *qılıç*; Tv. *xılış*; Chuv. *xəş*; Yak. *kılış*, *kılıs*” (EDAL: 636). *Qılıç*: “Kılıç” (KTS: 142).

Kılıç: “Uzun, düz veya eğri, ucu sivri bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah. <kıl+(ı)ç” (KBS-I: 508).

Er kılıç sapladı: “Adam kılıca sap yaptı” (DLT III: 296). *Er kılıç sapla:du*: “The man fastened the sword in its hilt; also used when he fastened the handle of anything” (EDPT: 789). *Er kılıçlandı*: “Adam kılıç sahibi oldu” (DLT II: 267). *Er kılıçlandı*: “The man owned a sword” *kılıçlan-* hapax bir veridir (EDPT: 618). *Kılıç tokındı*: “Kılıç döğüldü” (DLT II: 147). *Kılıç tokındı*: “The sword was forged” (EDPT: 471). *Kılıç tokuldı*: “Kılıç döğüldü. Bıçak döğülürse de böyle denir” (DLT II: 129). *Kılıç tokıldı*: “The sword or knife was forged” (EDPT: 469). *Kılıç yoldradı*: “Kılıç parladı” (DLT III: 437). *Kılıç yoldrıdı*: “The sword gleamed” *yaltrı-* fiilinin okunuşunda şüphe vardır (EDPT: 923). *Ol kılıç saplattı*: “O, kılıca sap taktırdı. Bıçak, hançer ve buna benzer şeylere sap taktırmak da böyledir” (DLT II: 344). *Ol kılıç saplattı*: “He ordered someone to fasten the tang in the hilt of the sword; also fort o fasten the handle of anything like a knife or dagger” (EDPT: 789). *Ol kılıç tokıttı*: “O, kılıcı döğdü. Bıçak döğdürülürse yine böyle denir” (DLT II: 308). *Ol kılıç tokıttı*: “He had a sword (or knife) forged” (EDPT: 467). *Temirçi kılıç tokıdı*: “Demirci kılıç döğdü, yaptı” (DLT III: 268). *Temirçi: kılıç tokı:du*: “The blacksmith forged a sword (or knife) etc” (EDPT: 467).

Orta zaman devletlerinin beka ve yayılışında büyük bir rol oynayan kılıcın, Türk kültür ve etnografyasında kesici araçlar arasında ayrı bir yeri vardır. Hatta Türk kültüründe bir ‘*kılıç kültü*’nden söz etmek abartılı olmayacaktır. Bahaeddin Ögel’e göre sonradan Japonya’ya da yayılan kılıcın menşei Altay’dır (Ögel, 1948: 431). Anayurtta kahramanları tasvir eden taş babalarda, kahramanlar sağ ellerinde kadeh tutarken, sol elleri kınında bellerine bağlı kılıçlarının sapını tutar vaziyette temsil olunmuştur (Ögel, 1984: 200). Ögel’in dediğine göre, “*Orta Asya Türk devletlerinde, düşmanların kafatasından yapılan kadehlerle içki içme âdetinin ne kadar yaygın olduğu bilinmekte idi*” (Ögel, 1984: 263). Ögel, Göktürk devletinin kuruluşu münasebetiyle aynen şöyle diyor:

“Önceleri bir vuruşta baş uçurması ve demiri bile kesmesi gereken bir kılıca, nasıl bir eğrilik verelim diye zihinlerini yoran Göktürkler, devlet kurduktan sonra, artık nasıl bir millet yapalım da bana benzesin diye çaba göstermeye başlamışlardı. 552 senesinde, Orta Asya’yı elinde tutan Avar imparatoru Anagay’ın başı kesilmiş kafatası altınlanıp gümüşlenmişti. Artık Türk nesilleri eski imparatorluğun mirasını, bu kafatasından kana kana içeceklerdi” (Ögel, 1979: 56).

Emel Esin ise Ögel’in bu görüşlerini reddederek; “*Düşmanların kafatasını kadeh olarak kullanmak âdeti Türklerde rivayet edilmemiştir, fakat başka göçebelerde, bu arada İskit, Hun ve Juan-juanlarda vardı*” (Esin, 1978: 74) bilgisini verir. İç Asya göçebelerinin çoğu bir savaş tanrısına tapmakta idiler ve bunun maden işçiliğini ve silahları icat ettiği sanılarak, kılıç gibi silahlar bu mabudun timsali addedilmiştir (Esin, 1978: 4). Nitekim kahramanlar şöenlerde, mertebeye göre sıralanıyor ve içki kadehi ile savaş Tanrısı timsali kılıcı şahit tutarak büyüklerine bağlılık andı içiyorlardı (Esin, 1978: 38). Göktürkler ve Karahanlılarda ok, boy remzi ve kama ile ‘*kılıç* (ve) *berge*’ (*kamçı*) hükümdarlık işareti sayılıyordu (Esin, 1978: 24). Er ve alpların, mezarlarında ve heykellerinde görülen alâmetleri, kılıç veya kama asılı kemer ve kadeh idi (Esin, 1978: 73; Esin, 1985: 2). Chou döneminde (M.Ö. 1050-249) Türk etkisiyle başlayan sadakat andı içmek; kur adı verilen kemerle kılıç, kama ve sadak kuşanmak gibi askeri törenler yüzyıllarca devam etmiştir (Esin, 1978: 79). Hatta “*kuram hâlinde, kılıç ve kadeh ile and içme merasimlerinin tasvirleri Orta Asya’daki Türk beylerinin saraylarında resmedildi*” (Esin, 1985: 7). Orhun ve Yenisey bölgesinde VII.-VIII. asırlarda taşa oyulan Türkçe yazılarda ‘*ant*’ okunan ‘*nt*’ birleşik runasının ‘*☉*’ ‘*kafatası*’ ve ‘*and iç-*’ ifadesinin ise “*☉*” sembolü ile tespit edilmiş olması, savaş Tanrısı timsali kılıç ile ‘*ant kasesi*’nin yer aldığı şöenlerde bağlılık andının nasıl bir mistik boyutta gerçekleştiğini ortaya koyuyor. Kâşgarlı, Türklerin kılıcı ululadıkları ve kılıcı şahit

göstererek ant içtikleri hakkında bilgiler veriyor: “*Kök temür kerü turmaz*” savında dahi gelmiştir. ‘*Gök demir boş durmaz*’ (dokunduğu şeyi yaralar) demektir. Bu savın başka bir anlamı daha vardır; Kırgız, Yabaku, Kıpçak ve daha başka boyların halkı ant içtiklerinde yahut sözleştiklerinde, demiri ululamak için, kılıcı çıkararak yanlamasına öne korlar, ‘*bu kök kirsün kızıl çıksun*’ derler; ‘*sözünde durmazsan kılıç kanına bulansın; demir senden öcünü alsın*’ demektir” (DLT I: 362). Dede Korkut hikâyelerinin kahramanları dahi ant içerken; ‘*kılıcına doğranayın*’ (Ergin, 2008: 135, 193) diye ant içiyorlar.

Edebiyatımızda ‘*kılıç-kalem münazaraları*’ vardır (Kadioğlu, 2011: 161-180). Bu münazaralarda ana tema, ülke fethi ve halkın tanzimi ile adaletin sağlanmasının ‘*kılıç*’ ile yönetimin istikrarının ise ‘*kalem*’ ile olacağıdır. Kutadgu Bilig’de geçen şu iki beyit ne kadar da manidardır:

“*Kılıç aldı biri bodunuğ tüzer*
Kalem aldı biri yorık yol süzer” (KB: 268).

“*Kılıç el tutar hem bodun kazganur*
Kalem el tüzer hem hazîne urur” (KB: 2714).

Bu bakımdan ‘*kılıç*’ adı basit bir ‘*biç-, doğra-, kes-*’ ifade eden bir fiil kökünden değil, daha manidar bir kökten gelmiş olmalıdır. Bu adın ‘*kıl/ hair*’ (DLT I: 337; EDPT: 614; EDAL 789) adı ile anlam ve bağlam bakımından bir ilgisinin olmadığı açıktır. Biz bu aracın adını ‘*kıl*’ adından değil ‘*kıl-*’ fiilinden aldığı kanaatindeyiz.

Kıl-: “Kılmak yapmak etmek, eylemek, olmak. *En iş kıldı*: ‘Adam iş yaptı.’ *Er kızığı kıldı*: ‘Adam kızığı yaptı.’ Bu söz, erkekle dişinin birleşmesinden kinayedir; onun için Oğuzlar bu sözü söylemekten kaçınırlar ve ‘*kıldı*’ yerine ‘*etti*’ derler. Nitekim adam namaz kıldığı zaman ‘*er yükünç etti*’ derler. Türkler ‘*kıldı*’ derler” (DLT II: 25). *Kıl-*: “To do (something); to make (something) and the like” (EDPT: 616; EDAL: 675). Bu aracın adının bazı kere ‘*kılınç*’ şeklinde söylendiği de vardır. *Kılınç*: “Ahlak, minez, huy. Buradan alınarak ‘*edgü kılınç*’ denir, ‘*iyi ahlak*’ demektir. Bunun zıddına da ‘*kılınç*’ denir” (DLT III: 374; EDPT: 623). *Kılınç*: “İş amel, ahlak, niyaz, huy; fena huy; kadının naz ve kırışması. *Er tegme kılınç kılını*: ‘Adam, her cins işledi.’ Birisi haddini geçmek istediği zaman ‘*öküş kılınma*’ denir ki, ‘*haddini tecavüz etme, aşırı gitme*’ demektir” (DLT II: 156; EDPT: 623). ‘*Kılıç*’ sözünün ‘*kılınç*’ şeklinde seslendirilmesinde Oğuzların ‘*kıl-*’ fiilinden rahatsız olmalarının ve bu aracın adını söylemenin ‘*tabu*’ olmasının etkisi bulunmalıdır. Ancak görüldüğü üzere bu defa ‘*kılınç*’ sözünün anlamı çok daha farklıdır. ‘*Kılınç*’ sözünün, ‘*kötü niyet, kötü amel*’ anlamlarının unutulması ve ‘*kılıç*’ olarak anlaşılması, ‘*keç-*’ fiilinin de ‘*bağışlamak, affetmek*’ anlamlarının unutulması konunun izahını güçleştirmiştir. Sonuçta bu veriler bağlamında ‘*kılıç*’ sözünün ‘*kıl*’ adından değil ‘*kıl-*’ fiilinden geldiği anlaşılıyor.

Türklerde ant, bağlanma ve bağışlanma sembollerinden birisi de kahraman galibin kılıcının altından geçmektir. Çünkü kahraman galip ile kılıcı arasında majik bir ilişki söz konusudur. ‘*Kılınç*’ sahipleri niyetlerinden vazgeçtiklerinde sembolik olarak galibin veya metbunun başları üzeninde tutulan kılıçlarının altından geçmişler ve böylece samimiyetlerini teyit etmişler, bu olaya ‘*kılınçtan geçirme*’ denilmesi gerekirken eylemden dolayı ‘*kılıçtan geçirme*’ denilmiştir. Bunun manası sanıldığı gibi ‘*katletmek*’ değil ‘*bağışlamak, affetmek*’ demektir. Kılıçla katletme eyleminin ifadesi ise ‘*kılıçla-*’dır. *Ol anı kılıçladı*: “O, onu kılıçladı, kılıçla çaldı” (DTI III: 331). *Kılıçla-*: “Kılıç- to kill with the sword. *Ol anı kılıçladı*: He struch him with a sword” (EDPT: 618). Dede Korkut hikâyelerindeki şu veri manidardır: “*Yaltaçuk, Beyregün korqusundan kaçdı özini Tana Sazına saldı. Beyrek ardına düşdi, kova kova saza düşürdi. Beyrek aydur. Mere od getirürñ. Getürdiler, sazı oda urdılar. Yaltaçuk görđi kim yanar, sazdan çıkđı. Beyregün ayağına düşdi, kılıcı altından kiçdi. Beyrek, dahı suçından kiçdi*” (Ergin, 2008: 151). Beyrek kendisinin öldüğünü söyleyerek sevgilisi ile evlenmek isteyen Yalancı oğlu

Yaltacuk'un kendi ayağına düşmesi ve kılıcının altından geçmesi yani bağışlama dilemesi üzerine onu affetmiştir. Demek ki, bir kimsenin kılıcı altından geçmek bağışlama dilemek anlamına geliyor. Dede Korkut hikâyelerinde Bayburd Hisarı beyi ile yapılan bir savaş dolayısıyla da aynen şöyle deniyor: “*Derelerde kâfire kırğun girdi. Yidi kâfir bigi kılıçdan kiçdi*” (Ergin, 2008: 152). Bu metinlerde geçen: *بیرکلن ایاغزدستدی • قیابچی التزن کچدی • بیرک* “*Beyregün ayağına düşdi, kılıcı altından kiçdi*”, *یدی کاخربکی قیابچن کچدی* “*Yidi kâfir bigi kılıçdan kiçdi*” ifadeleri ve *اون اکی بی کافر قیابچن کچدی* “*On iki biñ kâfir kılıçdan kiçdi*” (Ergin, 2008: 115) ifadesi ‘*kılıçtan geç-*’ ve ‘*kılıçtan geçir-*’ sözlerinin ne anlama geldiğini açıklıkla ortaya koymaktadır.

I. Selim’in meşhur İran seferine çıkmadan önce tehlikeli gördüğü kırk bin Kızılbaş’tan bir kısmını öldürtüp bir kısmını da hapsedtiğine dair Osmanlı tarihçilerinin sözlerinin abartılı olduğu muhakkaktır. XVI. asrın ilk çeyreğinde meydana gelen siyasî ve sosyal hâdiseler dolayısıyla ‘*kılıç*’ ile ‘*kılınç*’, ‘*kılıçlamak*’ ile ‘*kılınçtan geçirmek*’ sözlerinin manaları kasten karıştırılmış ve çarpıtılmış, tezvirat ile dönemin lideri I. Selim’e ‘*kötü*, *fena*, *Şeytan*, *İblis*’ anlamlarında ‘*yavuz*’ denilmiştir. ‘*Yavuz*’ sözünün kadim manası zorlamayla da olsa tersine tevil edilmiş, ancak ‘*kılıçtan geçirmek*’ sözü ile ‘*kılınçtan geçirmek*’ sözünün gerçek manaları bir türlü doğru anlaşılamamıştır.

14- Kınğrak: “Et ve hamur kesilen satıra benzer büyük bıçak” (DLT III: 382; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 714). *Kınğra:k*: “A knife like a butcher’s cleaver’ used for cutting meat and dough ‘in the text *kırğa:k* corrected in the margin to *kınğra:k*” (EDPT: 639). Alıntı bir sözcük olduğu açıktır.

15- Koş bıçek: “Çift bıçak. Arguca” (DLT III: 126). *Ko:ş bıçek*: “That is a pair of knives” (EDPT: 670).

16- Orgak: “Orak” (DLT I: 119; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 777). *Orğa:k*: “Sickle” (EDPT: 216). “*Orgak*” sözü ‘*ot ordi*’ sözünden alınmıştır, ‘*orak*’ demektir, ‘*ot ordi*’ ‘*ot kesti*’ demektir” (DLT I: 14). *Orğaq*: “orak” (EUTS: 95). *Oraq*: “Orak” (KTS: 205). *Oraq*: “Orak” (TZ: 222). “Ekin biçmekte kullanılan yarım çember biçiminde araç” Bu sözcük Eski Türkçede ‘*orgak*’ olarak, Eski Kıpçakçada ise ‘*orak*’ olarak yer alır. Türkçe *or-*: ‘*biçmek*’ kökünden ‘-*gak*’ ekiyle kurulmuştur. *Or--ğok* > *orak*. Bu ekin başındaki ‘*â*’ diyalektlerin büyük bir bölümünde düşmüştür. Orta Türkçede ‘*baştar*’ kelimesi de ‘*orak*’ olarak geçer. Ancak baştarın orgaktan farklı özel bir orak olduğu biliniyor. Kökeni açık olarak bilinmiyor (TDES-II: 308; KBS-II: 628).

17- Salçı: “Aşçı. Mutfakta bulunan kimse. Asıl dilde böyle iken sonradan aşçı bıçağına dahi ‘*salçı bıçek*’ denilmiştir” (DLT III: 442; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 801). *Sa:lçı*: “Meaning ‘cook’, but there is no appropriate word **sa:l* to provide a basis for it. *Sa:lçı bıçek*: originally ‘cook’, thence ‘a large kitchen knife’ is called *sa:lçı: bıçe:k*” hapax bir veridir (EDPT: 825).

18- Sındu: “Sındı, makas. Oğuzca” (DLT I: 418; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 820). Clauson’a göre sözcüğün alıntı olma olasılığı yüksektir. *Sındu*: “Large scissors” (EDPT: 836). *Sındu*: “Makas” (TZ: 237). *Sındu*: “Makas” (KTS: 235). *Sındu*: “Makas” (KBS-II: 768).

19- Törpig: “Törpü, keser. Buna ‘*törpigü*’ dahi denir” (DLT I: 476; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 897). *Törpigü*: “Ağaç yontacak keser” (DLT I: 491). *Törpig* ~ *törpigü*: “A rasp also called *törpigü*” *törpig*, okunuşu şüphelidir (EDPT: 533). *PTurk*. “*törpi-gü file, rasp: Karakh. *törpigü* (MK); Tur. *törpü*; Gag. *törpü*; Az. *törpü*; Turkm. *törpi*; MTurk. *dörbi* (Pav. C.); Bashk. *törpö* (dial.); Kirgh. *türpü*; Kaz. *türpi*; KKalp. *türpi*; Nogh. *türpi*; Tv. *dürb*” (EDAL: 1422). *Törpi*: “Törpü, iğ” (KTS: 142). Bu kelime E.T’de ‘*türbi*’ O.T’de ‘*törpig* *törpigü*’ olarak geçer. DLT’de *törpi*-yontmak, *törpülemek*; *törpit-*: yontmak,

törpülemek gibi anlamları ifade eder (DLT III: 275). *tô:r-*: 'Bozmak, kurcalamak' gibi anlamları vardır (KBS-II: 928). Ancak '*törpü*' sözcüğü Gülensoy'un ifade ettiği bu '*tô:r-*' fiilinden değil, '*toz, ufalanmış*' anlamındaki '*tör*' sözcüğünden (DLT I: 456) gelmiş olmalıdır.

Kâşgarlı'nın naklettiği eski bir kahramanlık şiirinde '*tör*' sözcüğü '*toz*' anlamında kullanılmıştır:

أَنَا بُكْتِرَ أَرَا يُرْدِمَ * بَرِقَ يَأْقَبُ قِيَا كُرْدِمَ
أَنِي بَلِبُ تَقِي بَرْدِمَ * تُكَلُّ يَأغِي تُرِّي تُغْدِي

"Aga büktir üze yordım
Barık yakıp kıya kördüm
Anı bilip takı bardım
Tükel yağı **töri** togdım"

"Dağın sert yamaçlarını aşarak yürüdüm,
Yakın vararak bir karaltı gördüm.
Anı tanıyarak yanına vardım.
Bütün düşmanın tozu yükseldi" (DLT I: 456).

Er yıgaç törpidi: "Adam ağaç yonttu, törpüledi. Başkası da böyledir" (DLT III: 275). *Er yıga:ç törpidi*: "The man smoothed the piece of wood etc" *törpi-* Okunuşu şüpheli ve hapax bir veridir (EDPT: 533). *Yıgaç törpüldi*: "Ağaç yontuldu, törpüledi" (DLT II: 229). *Yıga:ç törpidi*: "The piece of wood was smoothed with a rasp" *törpil-* Okunuşu şüpheli ve hapax bir veridir (EDPT: 533). *Ol meniñ birle yıgaç törpüşdi*: "O, benimle ağaç törpülemekte yarıştı" (DLT II: 204). *Ol meniñ birle: yıga:ç törpişdi*: "He helped me to smooth the piece of wood also used for competing" *törpiş-* Okunuşu şüpheli ve hapax bir veridir (EDPT: 533).

20- Yüligü: "Saç tıraş eden ustura. Bunu Oğuzlar bilmez. Oğuzlar '*kerey*' derler" (DLT III: 174; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 704; 2014: 993). *Kere:y*: "Razor" <*kerey' Hint-Avrupa dillerinden (Grek. Keiro 'tıraş etmek') alıntı olmalıdır. *Kerey*: "Ustura" (KTS: 339). *Kerey*: "Ustura" (TZ: 195). Bu sözcük Oğuzlar tarafından *yüligü* sözcüğü yerine kullanılmıştır (EDPT: 748). *Yüli:gü*: "A razor with which the hair is shaved; the Oğuz do not know this word and call it *kere:y*" (EDPT: 928). *Yülagü* ~ *yüligü*: "Ustura" (EUTS: 199). *Yülgüç*: "Ustura" (KTS: 332). *Gu/gü* fiillerden emir sıygası üzerine gelir bir edattır. Bu suretle kelime, zaman, mekân, araç isimleri olur" (DLT III: 211). *Yülvüç*: "Ustura" (TZ: 291). *Yülgü*: "Tıraş için kullanılan bıçak, ustura" (KBS-II: 1192).

Sonuç

DLT'nin söz varlığında tespit edilen kesici araçlarla ilgili söz varlığı çerçevesinde;

1- *bıç-*, *kert-*, *kes-*, *kırk-* ~ *kırp-*, *kıy-*, *or* ~ *ur-*, *sı-*, *toğra-*, *üz-*, *yon-* ve *yüli-* fiil köklerinin kesici araç yapımında kullanılabilecek fiil kökleri olduğu değerlendirilmiş; bunlardan '*kıd-* ~ *?kı:d-* > *kıy-*, *toğra-*, *üz-* ve '*yon-* > *yont-*' fiil kökleriyle yapılmış kesici araç adı tespit edilememiştir. Eserde araç adı yapımında kullanılan ekler hususu münhasıran M. Selda Kardeşler ve Talip Yıldırım - Musa Çifci'nin mezkûr çalışmalarındaki veriler ve gramer kitaplarına havale edilmiştir.

2- '*bıçış-*, *biçeklen-*, *bügde:le-*, *kertiş-*, *kıd-* ~ *?kı:d-* > *kıy-*, *kılıçlan-*, *kırkış-*, *otrul-*, *otruş-*, *otur-*, *sı:tur-*, *törpi-*, *törpil-*, *törpiş-* *yanul-*, *yonun-*, *yünil-*' şeklindeki fiil kökleri ile '*baştar*, *çefşenğ*, *sa:lçı*: *biçe:k*, *sapluk* ve *yonundı*' adları '*hapax legomenon*' durumdadır. '*baştar*, *bügde*, *çefşenğ*, *törpig*' adları ile '*törpi-*, *törpil-*, *törpiş-*, *yoldr-* ~ *yaltr-*' fiillerinin okunuşu şüphelidir.

3- Çeşşenğ, kınğrak ve salçı adlarının alıntı sözcük olduğuna şüphe yoktur. Ancak çeşşenğ adının *k-* > *ç-* ve *-f-* > *-w/-v-* değişmesi ile 'keşşen' sözünden almış olması da muhtemeldir. Salçı adına 'biçek' sözcüğü getirilerek 'salçı biçek' birleşik adının yapıldığı görülmüyor. Kıftı sözcüğünün Clauson'un ifade ettiği gibi Farsça alıntı bir sözcük değil 'kırptu > kırptı', kırktu > kırktı' sözcüğünün bir varyantı olduğu değerlendirilmiştir. 'Balta' sözcüğünün Moğolca alıntı bir sözcük olduğu yönünde genel bir kabul olmakla beraber, Ahmet Karadoğan'ın mezkûr çalışmasının da tesiri ile biz bu sözcüğün öz Türkçe olduğu kanaatindeyiz. Ancak, 'ban-' ve 'bat-' fiillerinden hareketle 'ba- > ba+l-/ kesmek, saplamak' şekline ulaşmanın kolay olmadığı açıktır. Bu bakımdan 'balta' sözcüğü için 'saplamak' anlamında bir 'ba-' fiil kökü ararken, 'balçık, bataklık, balta' sözleri arasında da fonetik ve semantik açıdan bir ilginin olduğunun göz önüne alınması gerekecektir. Ancak *ba-* fiil kökü şimdilik 'to bind, to fasten' (EDPT: 292) anlamları dışında 'balta' sözcüğünün anlamını ifade edecek şekilde bir anlam vermiyor. Sonuçta Orta Türkçede 'baltu ~ balto' şeklinde görülen 'balta' sözcüğünün Farsça 'çelik' anlamında olan 'polat ~ pulat' sözcüğünün altüst olmuş şekli olması kanaatimce ihtimalden uzak değildir. 'Törpü' sözcüğünün ise 'tör-/ bozmak, kurcalamak' fiilinden değil, 'tör/ toz, ufalanmış' anlamından geldiği kanaatindeyiz. Çünkü 'törpü'nün 'bozmak, kurcalamak' gibi bir işlevi olmadığı bu aracın kullanılırken 'toz' halinde ince talaşlar çıkardığı malumdur.

4- Kesici araç adı olarak 'kılıç'ın 'kıl/ hair' adı ile bir ilgisinin olmadığı, bu sözcüğün 'kıl-/ yapmak, amel, niyet, tanzim etmek, iş yapmak' fiilinden geldiği savunulmuştur. Oğuzların 'kıl-' fiilinden rahatsız olduğu anlaşılıyor. Bu sebeple 'kılıç' sözü ile 'kılınç' sözlerinin karıştığı, XVI. asrın ilk çeyreğindeki siyasî ve sosyal hâdiseler dolayısıyla 'kılınçtan geçirmek, kılınçtan geçmek/ düşmanlıktan vazgeçirmek/ düşmanlıktan vazgeçmek' eylemlerinin bir ritüeli olan 'galibin kılıcının altından geçmek' eyleminin 'katletmek' şeklinde takdim edildiği görülmüyor. Bu bağlamda dönemin lideri I. Selim'e 'yavuz/ kötü, fena, Şeytan, İblis' denilmesinin sebebini bu karışıklıkta aramak gerektiği savunulmuştur. Sonuç olarak, 'kılınçtan geçirme/ bağışlama, affetme' ile 'kılıçlamak/ kılıçtan geçirme/ kılıçla katletme' eylemlerinin çok farklı şeyler olduğunun dil, etnografya ve arşiv malzemeleriyle kesin olarak ortaya konulmasının millî bir görev olacağı açıktır.

Kısaltmalar

DLT:	Divanü Lûgati't-Türk
EDAL:	An Etymological Dictionary of The Altaic Languages
EDPT:	An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
EUTS:	Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
KB:	Kutadgu Bilig
KBS:	Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü
KTS:	Kıpçak Türkçesi Sözlüğü
TDES:	Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü
TZ:	Et-Tuhfetu'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye

Kaynaklar

- Atalay, B. (1945). *Et-Tuhfetu'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.
- Çakmak, C. (2015). Divânü Lugâti't Türk'te Araç Gereçlere Ait Söz Varlığı, *Turkish Studies*, 10(16), 427-460.
- Ercilasun, A. B ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Divânü Lugâti't-Türk (Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Ergin, M. (2008). *Dede Korkut Kitabı I (Giriş - Metin - Faksimile)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Esin, E. (1978). *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş* (Türk Kültürü El-Kitabı, II. Cild I/b'den Ayrı Basım), İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Esin, E. (1985). *Türk Kültür Tarihi, İç Asya'daki Erken Safhalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kadıoğlu, İ. (2011). Kılıç Kalem Münâzarası, *Celâl Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı*, 9(2), 161-180.
- Karadoğan, A. (2013). Balta Kelimesinin Kökenine Dair, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı: 159, 5-11.
- Karaşlar, M. S. (2010). Divânu Luğati't-Türk'teki Oğuzca Eşya Adlarına Bir Bakış, *Turkish Studies*, 5(1), 509-524.
- Kâşgarlı Mahmud. (2006). *Divanü Lûgati't-Türk*, (Çeviren: Besim Atalay), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1979). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Ankara: Kömen Yayınları.
- Ögel, B. (1948). Türk Kılıcının Menşee ve Tekâmülü Hakkında, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6(5), 431-460.
- Ögel, B. (1984). *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Starostin, S. A ve diğerleri. (2005). *An Etymological Dictionary of The Altaic Languages*, Leiden-Boston.
- Toparlı, R ve diğerleri. (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, T ve Çifci, M. (2012). Divânü Luğati't-Türk'te Yer Alan Alet-Eşya Adları, *Turkish Studies*, 7(2), 1229-1249.
- Yusuf Has Hacib. (2006). *Kutadgu Bilig*, (Hazırlayan: Reşid Rahmeti Arat), İstanbul: Kabalcı Yayınları.